

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Стаття присвячена проблемі формування мотиваційних чинників студентів в університеті, що є невід'ємною частиною їх самоосвітньої компетентності. Визначені основні компоненти самоосвітньої компетентності майбутнього економіста. Підкреслена необхідність розвитку пізнавального інтересу студентів-економістів у процесі їх професійної підготовки. Виділені основні шляхи розвитку мотивації майбутніх економістів до самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, професійна підготовка економістів, мотивація, професійні мотиви.

Статья посвящена проблеме формирования мотивационных факторов студентов в университете, что является неотъемлемой частью их самообразовательной компетентности. Определены основные компоненты самообразовательной компетентности будущего экономиста. Подчеркнута необходимость развития познавательного интереса студентов-экономистов в процессе их профессиональной подготовки. Выделены основные пути развития мотивации будущих экономистов к самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная компетентность, профессиональная подготовка экономистов, мотивация, профессиональные мотивы.

The article is devoted to the formation of students' motivational factors at university, which is an integral part of their self-education competence. The basic components of self-education competence of future economists are determined. The need to develop cognitive interest of students in economics during their professional training is underlined. The basic ways of motivating future economists to self-education activity are distinguished.

Key words: self-education, self-education competence, professional training of economists, motivation, professional motives.

Вступ. Посилена увага до формування навичок самоосвіти зумовлена переглядом основних засад та цільових настанов освітньої політики у зв'язку з розвитком інформаційних технологій та нових вимог ринку праці. Актуальною стає ідея безперервної освіти, яка полягає у вмінні «навчатися» протягом усього життя. У зв'язку з цим виникає необхідність формування самоосвітньої компетентності студентів.

Процес формування самоосвітньої компетентності можливий за умов наявності в особистості цільових орієнтацій, умінь навчальної діяльності та навичок роботи з різними джерелами інформації. Сформована здатність студентів до самостійної підготовки забезпечує їх академічну й професійну мобільність і сприяє розвитку адаптивних умінь, а саме можливостей пристосування до нової сфери професійної діяльності за рахунок набутих знань міждисциплінарного характеру. Мотиваційна сфера відіграє особливе значення для саморозвитку студентів у зв'язку з необхідністю самостійної постановки мети своєї діяльності. Це зумовлює необхідність розгляду проблеми формування мотиваційних чинників студентів економічного профілю.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, присвяченої різним аспектам процесу формування самоосвітньої компетентності студентів різних напрямів підготовки, свідчить, що залучення студентів до процесу саморозвитку є одним із першочергових завдань у педагогічній теорії та практиці і передбачає перш за все наявність мотивації до професійного самовдосконалення. Різні аспекти формування самоосвітньої компетентності фахівців досліджуються в роботах Н. Воропай [2], Н. Коваленко [6], О. Ножовніка [7] та Є. Співаковської-Ванденберг [9]. Методологічні основи формування мотивації студентів до самоосвітньої діяльності активно розробляються вітчизняними науковцями: І. Балашовою [1], І. Гоголевою [3], О. Зуєвою [4] та В. Ковальовим [5] і зарубіжними вченими: І. Дей [10], Г. Лайт [10], А. Маслоу [11] та Р. Ріан [10]. Більшість досліджень із цієї проблеми присвячено саме методам, засобам, факторам розвитку пізнавальної активності студентів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей формування мотивації до процесу саморозвитку у студентів-фахівців економічного профілю.

Завдання дослідження:

- вивчити стан досліджуваної проблеми в науково-методичній літературі;
- уточнити поняття «самоосвітня компетентність економіста» та «мотив»;
- виділити компоненти самоосвітньої компетентності майбутнього економіста;
- з'ясувати роль мотиваційної складової у процесі самоосвітньої діяльності студентів та її змістовне наповнення;
- розглянути шляхи формування мотиваційного компоненту самоосвітньої компетентності в процесі професійної підготовки студентів економічного профілю.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу робіт вітчизняних вчених Н. Воропай [2], Н. Коваленко [6], О. Ножовніка [7] та С. Співаковської-Ванденберг [9] з'ясовано, що в науковій літературі немає чіткого визначення поняття «самоосвітня компетентність економіста».

Беручи до уваги дефініції понять «компетентність», «самоосвіта» і «самоосвітня компетентність», відповідно, можна виділити таке трактування поняття «самоосвітня компетентність економіста», як сукупність умінь, навичок й мотиваційних чинників фахівців економічного профілю, спроможних самостійно організувати власну пізнавальну діяльність професійного характеру з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності на українському і зарубіжному ринках праці.

Виходячи з наведеного визначення, під формуванням самоосвітньої компетентності майбутніх економістів розглядається процес надбання особистістю вмінь й навичок самоосвітньої діяльності, мотиваційно-ціннісного ставлення до необхідності самовдосконалення в галузі професійної діяльності шляхом поглиблення вже отриманих знань, здатності працювати з різними джерелами інформації та проектувати власну пізнавальну діяльність у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Аналіз досліджень Н. Воропай [2] та О. Ножовніка [7], присвячених аналізу структури самоосвітньої компетентності фахівців різних напрямів дозволяє стверджувати, що процес професійного становлення та самовдосконалення спеціалістів будь-якого профілю розглядається в єдності чотирьох етапів, а саме:

мотиваційного (усвідомлення професійної спрямованості процесу саморозвитку); когнітивного (оволодіння необхідними знаннями); процесуального (планування й реалізація самоосвітньої діяльності); контролюючого (оцінка отриманих результатів). На основі аналізу досліджень учених, стає зрозумілим, що самоосвітня компетентність майбутніх економістів виявляється в процесі взаємодії її структурних компонентів: мотиваційно-стимулюючого, інформаційно-змістовного, планово-організаційного та рефлексивного-контролюючого.

Як зазначають науковці І. Гоголева [3] та О. Зуєва [4], мотиваційна складова містить мотиви, потреби та виступає своєрідним індикатором, який дає змогу судити про ставлення майбутнього економіста до засвоєння економічної діяльності та професійно-особистісного розвитку або мобільності. Формування мотиваційної складової відіграє значну роль у стимулюванні студентів до активного оволодіння професійними знаннями й уміннями з метою готовності до подальшої діяльності у професійній сфері. Саме тому мотивація виступає першою ланкою в системі формування самоосвітніх навичок студентів, бо саме потреба в самоосвіті виступає домінуючою причиною самостійного засвоєння знань та створення відповідної ситуації для її задоволення.

Мотивація розглядається як складна структура, що містить певні компоненти: мотиви, потреби, інтереси, намагання, мету, ціннісні орієнтири, установки, ідеали. Мотиви є показником усвідомленості вибору професії та напрямку самоосвіти. У психологічному словнику мотив визначається як «спонукальна причина до дій і вчинків людини» [8]. Терміном «мотив» позначають досить різні психологічні утворення: мету діяльності, спонукання, стійкі властивості особистості. О. Зуєва [4] розглядає мотив як внутрішнє спонукання особистості до певного виду діяльності, пов'язане з задоволенням визначених потреб. Мотиваційний компонент, на думку науковця, є сукупністю особистісних, пізнавальних і професійних мотивів, які регулюють і визначають спрямованість особистості до творчої самореалізації в професійній діяльності. Типологія мотивів за О. Зуєвою [4] представлено у схемі на рис. 1:

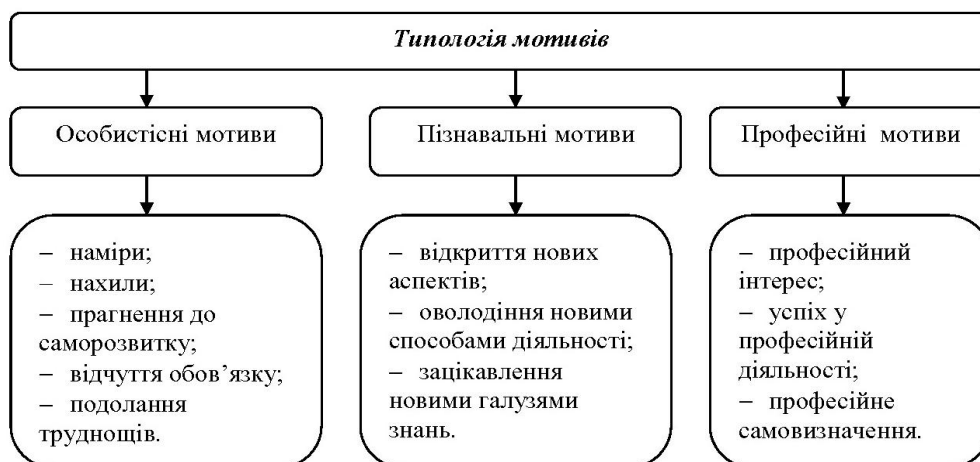

Рис. 1. Типологія мотивів за О. Зуєвою [4]

Як видно з рис. 1, у своєму розвитку мотивація проходить такі стадії, як: цікавість, спрямований інтерес, певний нахил, усвідомлення необхідності самоосвіти, творчий пошук. Потреба як внутрішній чинник активності особистості стимулює виявлення інтересу до отримання освіти та процесу самовдосконалення, що виражається у виборі спеціальності та форми навчання.

Рубінштейн С. [8] виділяє два види мотивації особистості: внутрішня – керована потребами, інтересами, переконаннями людини; зовнішня – пов'язана зі стимулюванням розвитку мотиву і містить мотив самоідентифікації й виконання обов'язків, авторитет, незалежність, самостійність [8]. Внутрішня мотивація є найбільш продуктивною в навчальній та самоосвітній діяльності студентів, так як вона ґрунтується на зацікавленості студентів у тому, що є для них важливим і необхідним, а саме: прагнення до знань, розширення власного кругозору, поглиблення та систематизація знань, покращення результатів власної діяльності, підготовка до фахової діяльності. Дей І. [10] та Ріан Р. [10] зазначають, що саме внутрішня автономія та самовизначення, тобто можливість відчуття вибору і контролю власної діяльності є найкращим засобом саморозвитку студентів. Зарубіжний дослідник А. Маслоу [11] виділяє «потребу в досягненні» як один із найкращих стимулів самовдосконалення, яка полягає в бажанні особистості досягти кращих, порівняно з іншими, результатів.

Мотиваційний компонент забезпечує включення студентів у процес самоосвіти і підтримує активність

саморозвитку протягом довгого періоду. Виконуючи орієнтаційну функцію, сформованість мотиваційних установок студентів характеризує глибину сприйняття студентами мети самовдосконалення і дозволяє в подальшому планувати і організувати діяльність із саморозвитку. Говорячи про мотиваційну складову самоосвітньої компетентності майбутніх економістів, слід розглядати її у сукупності таких вмінь, як: когнітивних (вдосконалення власної свідомості, пам'яті, мислення, творчих здатностей; оволодіння методами і формами пізнання); мотиваційних (вміння усвідомлювати власні потреби і інтереси й виявляти вольові зусилля задля їх задоволення); стимулюючих (здатність до усвідомлення необхідності ставити перед собою нові задачі з метою власного самовдосконалення через активну пізнавальну діяльність).

Показниками ефективності мотиваційних настанов до самоосвітньої діяльності студентів-економістів виступають: усвідомлення соціальної значущості власної професії; виявлення ініціативи у діагностуванні власних навчальних потреб та формулювання навчальних цілей; розуміння необхідності постійного особистісного зростання. Усе це стає можливим за умови включення студента-економіста в розвиваюче середовище, де він зможе співставити власні життєві прагнення з вимогами майбутньої професії задля розуміння і відчуття потреби в професійному зростанні через самостійно організовану діяльність. Даний процес становлення визнання необхідності саморозвитку розробляється В. Ковальовим [5], відображений на схемі на рис. 2:

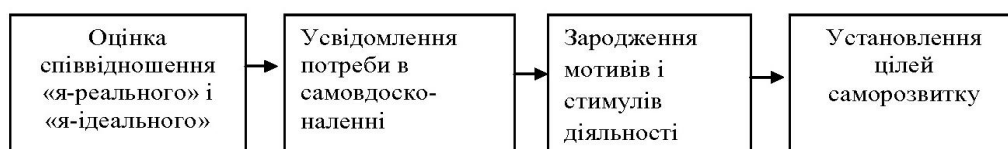

Рис. 2. Процес становлення мотиваційних чинників студента

Як видно з рис. 2, мотиваційний процес носить поетапний характер. Стадії мотивації й їх внутрішній зміст залежать від характеру стимулів, під впливом яких відбувається становлення намірів як кінцевого етапу мотивації.

Мотиваційно-стимулюючий компонент самоосвітньої компетентності майбутніх економістів, виконуючи аксіологічну функцію, ставить за мету формування пізнавального інтересу та позитивної мотивації самоосвіти і забезпечує формування самоосвітньої діяльності студентів через вміння постановки мети, визначення задачі як результату, якого повинен досягти студент, як діяльності, яку він зможе виконувати в процесі вивчення різних навчальних дисциплін; формує професійну позицію, ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Даний компонент самоосвітньої компетентності майбутніх економістів проявляється в діловій спрямованості особистості і включає наявність інтересу до самоосвітньої діяльності в галузі економічних наук; усвідомлення соціальної значущості майбутньої професії, необхідності поглибленого

вивчення фахових дисциплін та прагнення до професійного зростання і самовдосконалення; прагнення до набуття конкурентоспроможних знань, вмінь й навичок. Ця складова передбачає наявність вольових і емоційних якостей особистості, а саме: мобільності, наполегливості, активності, цілеспрямованості, які сприяють ефективній професійній діяльності з позицій економічних знань, вмінь й навичок, створює високу особисту зацікавленість у підвищенні власної економічної підготовленості.

Результати проведеного анкетування серед студентів першого курсу факультету економічних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили на основі методики вивчення мотивації навчальної діяльності студентів А. Реана та В. Акуніна свідчать про те, що першочергову роль у навчальному процесі студентів відіграють професійні мотиви, такі як «стати висококваліфікованим спеціалістом», «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (52 %), а також пізнавальні мотиви: «отримати глибокі і міцні знання», «отримати інтелектуальне задоволення (40 %)». У зв'язку з цим

можна виділити такі основні шляхи формування мотивації студентів економічного профілю до самоосвітньої діяльності, як:

- створення професійно-орієнтованого освітнього простору, у якому здійснюється орієнтація студентів-економістів на активну мотивацію оволодіння системою знань, умінь й навичок для здійснення майбутньої діяльності за фахом;
- залучення студентів до науково-дослідної роботи;
- проведення бесід і тренінгів зі студентами задля їх професійного самовизначення;
- формування вмінь розробляти індивідуальну траєкторію самоосвітньої діяльності, що включає основні задачі й ціннісні орієнтації студентів.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, мотиваційний елемент займає перше місце в загальному процесі формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у зв'язку з тим, що саме сформованість мотиваційних настанов і

цільових орієнтацій дозволять фахівцям економічного профілю в подальшому ефективно здійснювати власний процес самовдосконалення. Головними аспектами першого компоненту самоосвітньої компетентності майбутніх економістів є – професійна спрямованість і відповідальність, що виявляються у сукупності когнітивних, мотиваційних і стимулюючих умінь. Чим більше мотивів і стимулів майбутньої професійної діяльності студент матиме, тим кращими виявляться цілі процесу його самовдосконалення, які, у свою чергу, визначатимуть організацію самоосвітнього процесу в подальшому.

Подальші дослідження мають наукову і практичну цінність із метою діагностики сформованості мотивації студентів-економістів до самоосвітньої діяльності і розробки педагогічних умов, що сприятимуть підвищенню рівня їх пізнавальної активності в процесі самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова И. В. Развитие познавательного интереса студентов экономических вузов на основе применения средств информационно-компьютерных технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. В. Балашова. – Вологда, 2009. – 145 с.
2. Воропай Н. А. Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій [текст] : дис. ... на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Воропай Наталя Анатоліївна; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2011. – 240 с.
3. Гоголева И. В. Развитие положительной мотивации учебной деятельности у студентов экономического вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И. В. Гоголева. – Якутск, 2005. – 247 с.
4. Зуева Ольга Анатольевна. Формирование мотивации самообразования у студентов в системе высшего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. А. Зуева. – Волгоград, 2004. – 192 с.
5. Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельности / В. И. Ковалев. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
6. Коваленко Н. В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості [текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.09 «Теорія навчання» / Коваленко Наталя Володимирівна ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2009. – 20 с.
7. Ножовнік О. М. Формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов [текст] : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Олег Миколайович Ножовнік ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2011. – 20 с.
8. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник : [навч. посіб.] / Приходько Ю. О., Юрченко В. І. – К. : Каравела, 2012. – 328 с.
9. Співаковська-Ванденберг Є. О. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій [текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика проф. освіти» / Є. О. Співаковська-Ванденберг ; Республікан. вищ. навч. закл. «Крим. гуманітарн. ун-т». – Ялта, 2011. – 20 с.
10. Greg Light, Roy Cox, Susanna Calkins Learning and Teaching in Higher Education: The Reflective Professional – SAGE. – 2009. – 360 p.
11. Maslow A. Motivation and personality / A. Maslow. – N.Y. – 1970. – 342 p.

Рецензент: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор.

Бабкова-Пилипенко Н. П., к.пед.н., доцент;

© Касіянець С. Е., 2013

Дата надходження статті до редколегії 30.04.2013 р.

КАСІЯНЦЬ Світлана Едуардівна – викладач кафедри професійного англійського навчання Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка студентів економічного профілю, самоосвітня компетентність майбутніх економістів.